

Honismereti mozgalom a romániai magyarság körében

A romániai magyarság zömmel Erdélyben él, értvén Erdélyen most mindazon területeket, amelyek 1918 után Magyarországtól Romániához kerültek: tehát a történeti Erdély, a Partium és a Bánság. A romániai magyarság létszáma mintegy 2–2,5 millió. Település-földrajzi helyzetére jellemző, hogy csak a Székelyföldön alkot többséget, egységes tömböt mintegy 400 ezer lélek, a többi szóródottan, nem kevesen éppenséggel szórványban kénytelenek élni. A városi és falusi lakosság arányáról (mármint a magyarságot illetően) nincsenek eléggé pontos adataink, de becslések szerint mintegy fele-fele arányban él városban, illetőleg falun.

Már település-földrajzi helyzete miatt is, de főként kisebbségi mivolta következtében az erdélyi-romániai magyarság számára a szülőföld, a szűkebb és a tágabb hazai történetének, történeti értékeinek, jelen helyzetének a feltárása, megismertetése rendkívüli fontosságú. Nem utolsósorban ennek a honismereti tevékenységnek kell pótolnia mindazt, ami az iskolai oktatás, valamint a felnőttoktatás során a kisebbségek, nemzetiségek számára nem adatik meg. Gondolunk itt a magyar történelem, művelődéstörténet oktatásának teljes hiányára. Pontosabban a művelődéstörténetből csak az irodalom értékeinek, múltjának és jelenkorának tanítására volt és van lehetőség.

Azt felesleges is mondanunk, hogy a diktatúrának szinte a végsőkig vitt centralizációs politikája oda vezetett, hogy minden ami helyi, pláne még ha nemzetiségi magyar is volt, háttérbe szorult, hivatalosan pusztulásra ítéltetett, sőt, felbecsülhetetlen helyi érték, történeti hagyomány, műemlék, szokás, szellemi kincs el is pusztult. Ha az 1970-es években némi lehetőségünk nyílt is a helyismeret népszerűsítésére, művelésére, az 1980-as évektől minden ilyen tevékenység eretnekség számba ment.

Mindezekért az 1989. decemberi fordulat után szinte robbanásszerűen születtek és szaporodtak azok a helyi kezdeményezések, amelyek a romániai magyarság identitásának és önismeretének szolgálatát vállalták. Újjászülető civilizációnk és kultúránk keretében hetek alatt komoly sajtóhálózat jött létre, ennek köszönhető, hogy ma van napi-, heti-, havi-, gyermek- és ifjúsági, világi és egyházi sajtónk, vannak központi és vidéki kiadványaink. És ami a leglényegesebb: ez a sajtó nem csak formájában magyar nyelvű, de tartalmában is a nemzeti-nemzetiségi problematikát leljük meg; ez a sajtó az erdélyi magyar civilizáció és kultúra terméke és egyben alakítója is. Meglepő, hogy a sajtó milyen hamar megtalálta helyét a több mint két évszázados sajtókultúránkban: mindenik lap valamilyen sajtóelődj jobbik hagyományát igyekszik folytatni. Éppen ezért és ezáltal a szülőföldismeret, honismeret művelésének elsőrendű eszköze: ösztönzője is és terjesztője is eredményeinek.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség hetilapja, az *Erdélyi Híradó* sorozatot indított az Erdélyi Fejedelemség történetéről; ugyancsak az Erdélyi Híradó egymás után közli a kolozsvári régi utcaneveket, összevetve azokat a mai helyzettel. A kolozsvári *Szabadság* 34 részből álló sorozatban ismertette az 1848-as forradalom krónikáját. Kivétel nélkül minden lapunk megemlékezett az elmúlt évben március 15-ről, a Mátyás király évfordulóról, Orbán Balázsról, Kölcseyről. Fontos, hogy nem hiányoztak a sajtóból a helyi jelentőségű honismereti események, a helytörténeti vonatkozások sem. A *Háromszék* és a *Brassói Lapok* az illető megye falvait mutatja be az olvasónak, ugyanezt teszik az elmúlt évben alakult olyan lapok is, mint a *Szamosmente* (Dés), az *Aranyosmente* (Torda), a *Szamoshat* (Szatmárnémet), a *Székely Újság* (Kézdivásárhely), a *Hunyad Megyei Hírlap* (Déva), a *Szilágysági Szó* (Zilah), a *Szalontai Lapok* (Nagyszalonta). Olyan kiadványaink is vannak, amelyek nagyobbrészt éppen a hagyományfeltárást tartják fő feladatuknak: a *Kalotaszeg* (Bánffyhyunyad), a *Székely Útkereső* (Székelyudvarhely), a *Székelység* (Székelyudvarhely), a *Hazanéző* (Korond). De

nem hanyagolható el az egyházi sajtó honismereti szerepe sem. A *Keresztény Szó* (Kolozsvár), a *Keresztény Magvető* (Kolozsvár), az *Üzenet* (Marosvásárhely) és más egyházi lapok az egyháztörténet, egyházi kultúra, a régi egyházi élet vagy a templomtörténetek feltárásában máris eredményeket mutathatnak föl.

A helyismeret, helytörténet, történeti hagyomány nem maradt elszigetelt, semmibe sem illeszkedő ismeret- és adathalmaz. Valamely nemzet, ország civilizációja ugyanis megszámlálhatatlan konkrét és elvont jelenségből, kisebb hatósugarú, helyi-vidéki civilizációból s kultúrából áll. Nos, a helyismereti mozgalom, amely többé-kevésbé a szülőföld lelkeségéből, annak kisugárzásából fakad, nem kis mértékben segíti a hosszú ideig elnyomott, majdhogyan elfeledett patinás történeti vidékeink magukra találását, értékeinek megmentését.

Nem véletlenül kezdtem rövid beszámolómat a sajtó ismertetésével; ezzel mintegy jelezni kívántam, hogy az erdélyi honismereti mozgalom sajátos helyzetben van, ami e téren történt és történik, az nagyrészt a sajtóban tükröződik. Tényszerűen is és szellemiségében is.

Milyen is a romániai magyar honismereti mozgalom, amelyet talán egyszerűen hagyományfeltáró-hagyományörző tevékenységként jellemezhetünk legtalálhatóbban?

Nos, a honismereti mozgalom gyökerei Erdélyben is éppoly régiek, mint a mai Magyarországon. Gondoljunk az Erdélyrészi Közművelődési Egyesületre, a Székely Közművelődési Egyletre, az Erdélyi Kárpát Egyesületre; ezek valamilyen formában mind célul tűzték ki a honismeret művelését. Természetesen a mai honismereti mozgalom kiszűri az elődök tevékenységéből mindazt, amit összeférhetetlennek tart a mai valóságunkkal és céljainkkal. De átveszi azt, ami állandó: a honszeretetet.

Az erdélyi, romániai magyar honismereti tevékenységnek nincsen központi szerve és irányítása. Ez mégsem jelenti, hogy gazdátlan lenne. Ugyanis több szervezet programjában szerepel a hagyományápolás, a helytörténet-kutatás, a szülőföldkultusz előmozdítása.

Első helyen kell megemlítenem az RMDSZ-et, amely a legtöbb alkalommal a patrónus szerepét is felvállalja. De központilag nem irányítja ezt a mozgalmat. Ezt alig is tehetné, hiszen annyira sajátos minden vidék, falu, város hagyományápolása, hogy a teendők s főleg a lehetőségek csak a helyi viszonyok ismeretében határozhatók meg.

Honismereti mozgalmunk nagymértékben kötődött önszerveződésünkhöz, különösen az elmúlt évben. Ahány közművelődési egyesület, társaság alakult, annyi lépést tettünk saját magunk megszervezésében, annyi részeredményt értünk el a honismereti mozgalomban. Mert ezek az egyesületek éppen a helyi, történeti, néprajzi s más természetű hagyomány feltárására s ápolására vállalkoztak.

Egyesek általánosabb célokat fogalmaztak meg, nagyobb tér befogására is képesek. Ezek közé tartozik a Középerdélyi Közművelődési Egyesület (KEMKE), a Mikes Kelemen Művelődési Egyesület, az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület. Mások, és ez a nagy többség, kisebb vidék, esetleg mezőváros, falu hagyományait kívánják menteni és fejleszteni. A háromszéki Baróton két egyesület is létrejött: a Szabó Dávid nevét viselő, illetőleg a Gaál Mózesről elnevezett egyesület. De itt már jó mintát szolgáltatott a kisbaconi Benedek Elek Emlékház tevékenysége. Ugyancsak a helyi kezdeményezés és ugyancsak Háromszéken hívta életre a Benkő József Művelődési Egyesületet Középjánán, a Kriza János Néprajzi Társaságot Sepsiszentgyörgyön és Nagyajánán, de mégis egész-erdélyi vonatkozásokkal.

Az altorjai Apor Péter Művelődési Egyesület alapszabályában rögzítette, hogy feladatai közé tartozik a nagy múltú székely falu és vidéke „történelmi értékeinek megbecsülése és megőrzése, az Apor-kúria helyreállítása, Bálványos várának renoválása, a helyreállított Apor-kúriában helytörténeti múzeumok és képtár létesítése”. Ugyancsak célul tűzte ki megemlékezések szervezését történelmünk nagyjairól s „a népek és nemzetiségek közötti testvériség szellemének” ápolását. Tanúi lehettünk régebbi nagy jelentőségű egyesületek felelesztésének is, például a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság újjászerveződésére gondolunk.

Ezek az egyesületek az elmúlt évben számos rendezvényt szerveztek. Először is történeti, tájféldrajzi, néprajzi, nyelvismereti, művelődéstörténeti jellegű előadásokat kezdeményeztek. Némelykor éppenséggel nemzetközi részvétellel, mint például az elmúlt évi Mikes-ünnepség Sepsiszentgyörgyön, de majdnem ilyen méretű volt az Orbán Balázs Művelődési Egyesület s más szervezetek által rendezett szoboravató összejövetel Agyagfalván.

Más jellegű, de jelentőségében nem kisebb eseményre került sor Tordaszentlászlón június 13-án és a következő napokon. Nevezetesen a Szent László-napi kórustalálkozóra gondolunk: hasonló találkozót szerveztek a különböző egyesületek (a Középerdélyi Közművelő-

dési Egyesület, a Romániai Magyar Zenetársaság, az RMDSZ) a várfalvi egyház segítségével szeptember 9-én, amelyen nem kevesebb mint 16 kórus és zenekar szerepelt az aranyosszéki Várfalván.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy sajátos helyzetünkől következően (teremhiány, biztonsságihiány, pénztelenség stb.) minden művelődési tevékenységünkben rászorultunk az erdélyi magyar egyházak segítségére. S ezt a segítséget rendszerint meg is kapjuk. De ezen túl maguk az egyházak is rendszeresen szerveznek történeti évfordulók alkalmából világiak által tartott előadásokat, rendezvényeket (Mátyás-évforduló, Március 15., Mikes-évforduló stb.).

Amikor azt mondtuk, hogy nincsen központi szervezetünk, de nem vagyunk a honismereti mozgalmunkkal éppenséggel gazdátlanok, a Kolozsvári Rádió magyar adásaira is gondolunk. Ez például az elmúlt év minden heti műsorába beiktatott megemlékező vagy helytörténeti jellegű előadásokat. S amikor egy központi lap hiányáról szoltunk, amely munkánkat összefogná, a *Művelődés* című folyóiratot csak azért nem említettük, mert nagyon nehezen tud magára találni, pedig a diktatúra idején minden cenzúra ellenére valóságos szervezője volt a helyi művelődési életnek. Ebben nem egy elméleti írás is megjelent például a helytörténetírás módszertanáról, nem is beszélve a közlemények, sőt művelődéstörténeti dolgozatok nagy számáról. Az 1960–1970-es években a *Korunkban* is több helytörténeti írás látott nyomdafestéket.

Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy nálunk nem válnak annyira külön a különböző szellemi és művelődési tevékenységek, mint például Magyarországon. A romániai magyar honismereti tevékenység kénytelen nagyon sok esetben felvállalni olyan munkákat is, amelyeket máshol tudós társaságok, kutatócsoportok végeznek el. De ez nem jelent feltétlen rossz értelemben vett amatőrizmust, mert általában néhány szakember is bekapcsolódik ezekbe.

Az elmúlt évben fellendültek a helytörténeti kutatások. Már említettük, hogy a vidéki lapok fontosnak tartják közölni falvaink múltjáról, régi templomainkról, más műemlékeinkről mindazt, amit a kutatás rendelkezésre bocsát, természetesen a lapok terjedelméhez, lehetőségeihez mérten. Ugyanezt mondhatjuk a helynévkutatásról is. Hadd tessük szövé, hogy ez a honismereti tevékenység a legtöbb esetben nálunk egyben politikai állásfoglalás is. Például a kolozsvári utcanevék körül immár egy év óta sajtóvita zajlik. De úgy tudom, hogy hasonló viták máshol is foglalkoztatják a közvéleményt, mert egyre kevesebb a magyar utcanév. Olyan utcanevék is, mint Petőfi vagy Rákóczi út, veszélybe kerültek. Az ilyen tendenciákkal másként nem tudunk szembeszállni, csak akkor, ha kellő mélységben feltárjuk a régi utcanevék történetiségét (persze ez még nem biztosítja harcunk eredményességét). Az erdélyi honismereti tevékenység kiterjeszti figyelmét a temetőkre is. Nem egy helyen iskolai tanulók gondozzák hajdani neves elődök sírját (Brassai Sámuel sírját Kolozsvárott) vagy 48-as tiszti sírját (Siménfalva, Udvarhelyszék).

Az utóbbi időben örvendetesen megszorodtak az erdélyi örmények történetével foglalkozó közlemények (Kolozsvár, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós). Csak örömmel szólhatunk honismereti mozgalmunk azon törekvéséről, hogy a magyarság múltjához kapcsolódó más nemzetbeli elődök emléket is kiássa a feledés rétegeiből. Kolozsvárott a francia kapcsolatok ápolására alakult a *De Gerando Társaság*, amely rendszeresen tartja összejöveteleit francia szakos tanárok közreműködésével.

Ami a régi szokások felelevenítését illeti, szintén előreléptünk az elmúlt évben: farsangi multságok egész soráról kaptunk hírt például ebben az évben; az elmúlt évben több helyen sikeres szüreti bálokat tartottak; tudomásunk van ún. rukkóló bálokról is. Fontosak ezek is, hiszen az élet részei voltak s csak a diktatúra esztelen félelme s terrorja nyomta el ideiglenes folytonosságukat. Megemlítem – mivel valószínűleg egyedülálló az egész magyar nyelvterületen – a felsőrákosi (Brassó megye) Szentháromság Vasárnap-ünnepeket, amelyet az elmúlt évben is megtartottak a jobbágyfelszabadítás emlékére.

Eddig látszólag csak a történeti Erdélyről szoltam, de a valóság az, hogy a honismeret eseménytörténete sok hasonlóságot mutat a különböző tájegységek, történeti-földrajzi régiók közt. A nagy évfordulók megtartása, a helyi hagyományok ápolása mindenhol központi feladata a honismereti tevékenységnek.

A Partiumban (a legszélesebb értelemben véve) különösen a bihari rész tűnik ki, hiszen Nagyvárad egyre erőteljesebben kisugárzik a vidékre, különösen a sajtója s egyházi élete révén. A *Bihari Napló* igen szépen dolgozik a történettudat fejlesztése érdekében. De

igazságtalanok lennénk, ha a szórványban élőkrol megfeledkeznénk. Máramarosszigeten, Nagybányán, Koltón szintén fellendült a honismereti munka. A Szilágyságban a *Szilágysági Szó* minden figyelmet megérdemel. Aminthogy a honismereti mozgalomban újat ígérő Tövishát Társaság, amely ennek az évnek az elején alakult meg Szilágycsehben. Hogy miről is van szó, azt jól szemlélteti a következő idézet. A tövisháti emberekben tudatosítani kell „a hovatarozás tényét, s azt, hogy semmivel sem kevesebbek, mint a kalotaszegiek vagy éppen a csikiak”. Nos, erről van szó: a honismereti mozgalomnak fel kell tárnia patinás tájegységeink múltjából és jelenéből mindazt, ami helyi érték, ami megőrizendő és fejlesztendő. És most, amikor ismét a magántulajdonra alapozódik a mezőgazdaság, a termelési hagyományokra nagy szükség lehet, tehát munkánk nemcsak szellemet ébreszt és táplál, de talán gazdaságilag is hasznos. Segítheti a munkakerkölcs falusi hagyományainak felélesztését. Erre az olyan nagy mezőgazdasági hagyományokkal rendelkező tájakon, mint a Bánság vagy Arad megye ugyancsak kínálkozik lehetőség.

A Bánságról nagyon kevés konkrét információval rendelkezem. Ha kissé önkényesen Arad megyét is ide soroljuk, először is azt kell elmondanunk, hogy Arad város honismereti mozgalma korábban is erős volt, amely főként Ficzy Dénes magyartanár köré szerveződött. Ezt a hagyományt viszi tovább a *Havi Szemle*, de a napisajtó is kiveszi részét belőle. Temesvár és a Bánság általában a polgári tradíciók ápolásában tűnt ki, és most is ez áll előtérben. Ennél jobb választása nem is igen lehetett volna.

Kérdéseink, nehézségeink bőven vannak.

Jobban kellene ismerjük egymás tevékenységét, jobban lehetne együttműködni a különböző területi szervek között. A *Művelődést* fel kellene erősíteni, hogy betölthesse hivatását. Ugyancsak jól jönne a helytörténeti kutatás módszertanát ismertető kézikönyv. Nagyobb szerepet kellene adni a nyelvészeti, anyanyelvi rendezvényeknek. Feladataink egyik legfontosabbika az, hogy a feledésbe menő helynévanyagot ismét élővé tegye a honismereti mozgalom s bevigye a köznapi beszédbe. A szórványban már a falvak magyar nevét sem tudják a fiatalok; a határnevek pedig éppenséggel elhalóban vannak.

Egyed Ákos

Ismét zászlót bontott az EMKE



Sándor József,
az EMKE egykori főtítkára

Alapítása óta az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, az EMKE következetesen a művelődés szolgálatában állt, mégis majdnem minden időszakban gyanakvással szemlélték működését, nemegyszer alaptalan támadások kíséretében.

A dualizmus korában a román képviselők „megbotránkoztak a magyar nyelv tolakodásán”, amikor az EMKE a szórványmagyarság nemzeti tudatát próbálta erősíteni. Ugyanak-

kor az erdélyi románság kulturális szervezete, az ASTRA¹ több mint húszéves előnnyel, a helyi és regáti bankok támogatásával – jóval nagyobb vagyonnal és befolyással – ugyanezt cselekedte a román népcsoport körében. Ma már megmosolyogjuk az akkori állítólagos „magyarosítási” vádakot, mely szerint néhány csángó község kulturális életét támogatták, vagy a polgárok névmagyarosításakor fizetendő illetéket – ha kérték – átvállalták.

Az I. világháború után a királyi Romániának nem volt elég indoka, hogy megakadályozza az EMKE újbóli színrelépését, alapszabályát azonban egy évtizedig nem hagyták jóvá, így tevékenysége igen szűk körre korlátozódott. A II. világháborút követő időszak még három évig sem tartott. Amit az előző rendszer nem mert, az új megette, persze a felszámolás oly ismert módszerével: először reakciónak, sovínisztának bélyegezték, majd beolvasztották a MNSZ² közművelődési osztályába, s végül a vezetők egy részét letartóztatták.

Az erdélyi magyar értelmiség az EMKE felszámolásába nem nyugodott bele, a diktatúra alatt ötször próbálták ismét életre hívni. Legutóbb 1985-ben. A sovén politika azonban ismételen közbelépett.

Most, 1991-ben végre sikerült. De a gyanakvás, a vádaskodás tovább él. Még egy hónap sem telt el, hogy megalakult, s máris a román sajtó egy része irredentának, sovínisztának kiáltja ki, de ezt is túllicítálta a Román Nemzeti Párt, amely a parlamentben arra kérte a kormányt, hogy oszlassa fel.³

Pedig még el sem kezdte igazából a tevékenységét.

Tények és adatok a múltból

A tisztviselők, ügyvédek, egyetemi oktatók kezdeményezésére 1885. április 12-én Kolozsvárott megalakult az Erdélyi (Erdély-részi) Magyar Közművelődési Egyesület. Alapszabályát Sándor József lapszerkesztő állította össze, aki különböző tisztségben – alelnök, főtítkár, elnök, örökös tiszteletbeli elnök – 1946-ig folyamatosan végigélte, igazgatta és egyengette a szervezet útját. Az egyesület célul tűzte ki az összefüggő nyelvterületeken a magyar nyelv és kultúra ápolását, a szórványmagyarság körében pedig az identitás erősítését. Csakhamar az ország legnagyobb egyesülete, amely 101 helyi szervezetében csaknem 20 ezer tagot tömörített. Ennek a viszonylag kis létszámú elit társaságnak a hatékonysága igen jelentős volt. Negyedszázados évfordulóján⁴ elmondhatta, hogy többek között 268 népiskolát, 77 óvodát, 238 könyvtárat, 154 daloskört létesített, kezdeményezett; 431 községben 12 ezer felnőtt írástudatlant tanított betűvetésre; mintegy 80 irodalmi, történelmi, tudományos ismeretterjesztő kiadványt jelentetett meg; új egyesületeket indított el önálló útjukra (Erdély-részi Kárpát Egyesület, Erdélyi Iparpartoló Szövetség, Erdélyi Irodalmi Társaság); közreműködött a segesvári Petőfi Sándor-, a zágoni Mikes Kelemen-, a Kőrösi Csoma Sándor-, a kolozsvári Mátyás-szobor felállításában; a szórványmagyarság legjobb néptanítóit, óvónőit rendszeres anyagi jutalomban részesítette. Ipari, földbirtok-politikai szerepet is vállalt: segítette a helyi ipar fejlesztését, az országban elsőként hozott létre ipari, fogyasztási és hitelszövetkezeteket, ipari és mezőgazdasági kiállításokat szervezett, Algyógyon székely földművesiskolát működtetett...

A negyedszázados zárszámadása is tanulságos. A csaknem tízmillió korona bevételt kizárólag társadalmi úton (adományok, perselyezés, tagdíjak) teremtették meg. Az összeg kétharmadát közművelődési célra fordították, egyharmadából az EMKE vagyona képződött.

Ez a vagyon az I. világháború után elveszett. Az algyógyi iskolát s a földbirtokokat kisajátították, a hadikölcsön-értékpapírok értéktelenné váltak. Az anyagi alapok megrendülése mellett az új politikai státus, a kisebbségi sors is súlyos helyzetet teremtett. A

¹Az ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român) 1861-ben alakult Nagyszébenben, 1869-ben Transilvania címmel már folyóiratot is megjelentet.

²Az MNSZ (a Magyar Népi Szövetség) 1944 után a romániai magyarok érdek-képviseleti szerve, s annak ellenére, hogy a szocialista politikát hatékonyan támogatta, 1948-tól működését szüneteltetik, 1953-ban formailag is feloszlatták.

³Magyar Nemzet, 1991. május 14.

⁴Erdély története, III. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp. 1986. 1637 old.

menekültáradat után itt maradt magyar értelmiség elsősorban a kisebbségi jogok védelméért folytat élethalálharcot. Majd a megváltozott körülményekhez igazodó új szellemi központok jöttek létre (Erdélyi Szépművés Céh, Erdélyi Fiatalok, Erdélyi Helikon). De az EMKE-hagyományra támaszkodó élniakarás erősnek bizonyult. Az 1930-as években működésére már felfigyeltek, a II. világháború után meg úgy tűnt, hogy hosszú időre megtalálta a helyét. megszervezte az 1848–1849-es Ereklýe Múzeumot, műkedvelő csoportok részére színműveket adott ki, népi kollégiumokat szervezett, s kezdte összefogni az egymástól elszigetelten tevékenykedő közművelődési köröket... Tevékenysége azonban hamarosan félbeszakadt.

Miért Brassóban?

1991. április 20-án a Cenk alatt, Brassóban, a Dalszínházban, mintegy 200 küldött s 300 vendég 10 órás tárgyalás után az EMKE újjáalakulását ünnepelte. A Romániai Magyar Demokratikus Szövetség és a Kezdeményező Bizottság helyesen, körültekintően döntött a helyszínről. Ez a város a múltban is, a jelenben is a szórványmagyarok egyik erős végvára. A múlt század végén például alig telt el az EMKE alakulásától két hónap, s máris – elsőként – megnyílt az egyesület helyi fiókszervezete,⁵ s még abban az évben felavatták a belvárosi, a következő évben a bolognai (városrész) magyar nyelvű óvodát. Országos irodalmi találkozót rendeztek, turista-zsebkönyvet szerkesztettek, közreműködtek a Magyar Ház megteremtésében, a Brassói Takarékpénztár (népi nyelvén Picula-bank) létrehozásában.

Jelenleg is méltóak elődeikhez. Az RMDSZ megyei szervezete sikeresen tölti be politikai, érdekvédelmi szerepét. Politikai befolyását jelzi, hogy egy képviselőt és egy szenátort tudtak a parlamentbe küldeni, s a megye 27 településén működik helyi szervezet, mintegy 30 ezer taggal. Harcuk eredménye, hogy Brassóban és Szecselevárosban önálló, magyar nyelvű elméleti liceum nyílt. De a helyi román és szász szervezetekkel is igyekeznek jó kapcsolatot kialakítani. Legutóbb – a Vatra kivételével – az összes helyi párt megjelent egy kerekasztal-beszélgetésre, amelyet ők kezdeményeztek.

Házigazdaszerépüket is kiválóan oldották meg. Az EMKE újjáalakuló közgyűlésén részt vett küldöttek, vendégek egyhangúan hangoztatták, hogy az állomási fogadtatást, az elszállásolást, az étkeztetést, a tanácskozás technikai lebonyolítását páratlan hozzáértéssel szervezték. A közgyűlés befejezése után még arra is volt erejük, hogy kétórás ünnepi műsorral kedveskedjenek. Fellépett a brassói művelődési ház énekkara s a Rozmaring Népi Együttes, a városban tanuló egyetemisták Bokréta Népi Együttese, az Áprily Lajos Líceum Búzavirág Népi Együttese és a szecselevárosi Hétfalusi Énekkar. Elsősorban a Székelyföldről származó dalokat, táncokat a hálás, kitartó közönség vastappsal honorálta.

A közgyűlés krónikája

Nina László gépészmérnök, az RMDSZ Brassó megyei társadalmi elnöke nyitotta meg a közgyűlést. Az elnökségben helyet foglalt többek között az RMDSZ országos elnöke Domokos Géza, főtítkára Szócs Géza, és Tempfl József nagyváradi püspök. Először az alapszabály-tervezetnek⁶ a személyi kérdéseket tartalmazó fejezeteit, cikkelyeit vitatták meg, azzal az ésszerű megfontolással, hogy a jelölőbizottság mielőbb megkezdhesse munkáját.

Huszonheten szóltak hozzá, felelősségteljesen, érdemben, kritikusan. A vita irányítása hibátlan volt, időzavar nem fenyegette a tanácskozást. Az előre kigondolt forgatókönyv azonban egy alkalommal nem vált be. A titkos választás helyett a közakarát a nyílt megmérettetés mellett voksolt.

A legfőbb tisztakar megválasztása szinte egyhangú volt (egy-két tartózkodást, egy ízben egy ellenszavazatot jegyezhettek fel). Végül is az EMKE elnöke Dávid Gyula író, történész, ügyvezető elnöke Szilveszter Lajos újságíró, főszerkesztője Kötő József történész lett.

⁵1885. június 21-én alakul meg a brassói EMKE (Brassói Lapok, 1991. április 19.)

⁶„Alapszabály-tervezet a romániai magyar közművelődési egyesületeket és társaságokat tömörítő ERDÉLYI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET számára” (Romániai Magyar Szó, 1991. április 18.)

Az országot négy körzetre osztották. I. Székelyföld és szórvány (Hargita-Kovácsna, Brassó, moldvai csángók, Bukarest); II. Délnyugat-Erdély (Arad, Temes, Hunyad, Krassó-Szörény, Szeben); III. Közép-Erdély (Maros, Fehér, Beszterce, Kolozsvár); IV. Észak-Erdély (Szilágy, Máramaros, Szatmár, Bihar). E négy területet felügyelő alelnökök, sorrendben: Papp Kincses Emese tanár, Tófalusi Zoltán népművelő, Varga Gábor vegyész-kutató, Kocsis Zoltán tanár.

A tervezett 12 helyett 14 szakosztály létesítéséről határoztak. Érdemes felsorolni, mert jelzik az EMKE tevékenységi körét. I. Énekkarok, népi és modern együttesek; II. Zenekarok, modern zenei együttesek; III. Táncsoportok, táncházak; IV. Előadóművészek, színjátszó csoportok, együttesek; V. Amatőr képzőművészek; VI. Fotó- és filmművészeti alkotókörök; VII. Népművészek, népi mesterek; VIII. Honismeret, környezetvédelem, turisztikai mozgalom; IX. Irodalmi és nyelvművelő körök; X. Szabadegyetemek, közművelődési körök, népfőiskolák; XI. Közművelődési könyvtárak; XII. Helytörténeti munka, műemlékvédelem, helyi múzeumok; XIII. Hivatásos művészeti intézmények; XIV. Rádió, televízió, sajtó.

A szakosztályok élére két-két szakértőt választottak meg.

Végül, kisebb módosítással az alakuló közgyűlés – egy ellenszavazattal s egy tartózkodással – jóváhagyta az alapszabályt és döntött arról, hogy szeptemberben, most már a bejegyzett, a hatóságok által engedélyezett EMKE választmánya ülést tart.

A székhely, a központ ismét Kolozsvár.

Nyílt, felelősségteljes eszmecsere

Kétségtelen, a közgyűlés feszült politikai légkörben ült össze. Két nappal korábban jelent meg a sajtóban az MTI közleménye az egri tanácskozásról⁷, s az első reagálások már napvilágot láttak. Másrészt, az összejövetel egybeesett Mitterand francia államelnök romániai látogatásával és ez az esemény újabb ürügy volt a szélsőséges hangulatkeltésre. Mégis, a teremben nyugodt hangulat uralkodott, a politikai feszültség kívül rekedt. Igaz – egy felszólalás erejéig –, szóba került a kulturális autonómia ügye, de ez is csak olyan vonatkozásban, hogy az EMKE megalakulásával remélhetően nem szorul háttérbe ez a fontos jogi, politikai kérdés. Ugyanakkor egyértelműen megfogalmazták, hogy a románsággal, az összes nemzetiséggel baráti, kulturális együttműködésre törekszenek. Különben az alapszabály szerint nem magyar polgárok is beléphetnek az egyesületbe, ha rokonszenves számukra programja, célkitűzése. S miért ne volna? Hiszen kulturális értékeket kívánnak közvetíteni a közművelődés minden területén.

Nyíltan szóltak az RMDSZ és az EMKE kapcsolatáról. Rövid távon nem nélkülözhetik az RMDSZ anyagi támogatását, szervezői tapasztalatait, de a távlati igény a két szervezet egyértelmű különválasztása. Az egyházakkal, felekezetekkel viszont „örökös” együttműködést szeretnének. Údvözölték az alapszabálynak azt a cikkelyét, amely kimondja, hogy ha valamelyik EMKE-szervezet megszűnik, anyagi javait az egyházközség örökli.

1989. december után több mint 70 közművelődési célú magyar egyesület, társaság alakult Romániában. Elsősorban ők szorgalmazták – munkájuk összehangolására, segítségére – az EMKE feltámasztását. De önállóságuk fenntartásával többen társszervezetként tömörülnek e szervezetbe, ahogy hajdan elődeik tették. A hagyománytisztélet, a múlt felidézése egyébként gyakori téma volt. Megemlékeztek azokról a népművelőkről, akik a diktatúra alatt kockázatot, nélkülözést vállalva terjesztették az igazi kultúrát. Javasolták, hogy Kolozsvárról, az EMKE első alakuló üléséről és Sándor Józsefről, a nagy elődről emléktáblát készítsen az új vezetőség. Felhívták a figyelmet, hogy ez évben lesz százéves az Erdélyi Kárpát Egyesület, amelyet az EMKE alapított. Tartsanak emlékülést azon településeken, ahol e nagy hírű egyesület emléke még élő. Általában mindenütt kutassák fel, gyűjtsék össze az EMKE-emlékeket, s egy önálló múzeumba kellene elhelyezni a múltat felidéző, s a jelent erősítő értékeket.

Az EMKE-be tömörült egyesületek, társaságok koordinálása mellett ugyanolyan súlyú vagy még fontosabb feladat a civil közösségek nélküli, úgynevezett „fehér foltok” csökkentése. Ezeket a többnyire szórványtelepüléseken alapítanak népkönyvtárakat, gazdaköröket,

⁷Részletes ismertetést lásd a 85. oldalon (Szerk.)

indítsanak néprajzi s helytörténeti kutatásokat. Az összefüggő nyelvterületen működő egyesületek vállaljanak védnökséget, hogy a teljes pusztulástól megmentsék.

A súlyos gond más formában is jelentkezett. A tömeges kivándorlás, az elmúlt időszak művelődéspolitikája szinte pótolhatatlan veszteséget idézett elő. Például a két-, két és fél milliós magyarságnak alig maradt 60–70 zenetanára. Még súlyosabb a kántortanító-hiány. A lakosság részéről is tapasztalható elbátortalanodás, sok helyütt – így a Partiumban – a közművelődés pangásban van. Alkalmanként szélsőséges ideológiák keltenek zavart, voltak, akik megkérdőjelezték a táncsoportok, dalkörök korszerűségét, légiogosultságát.

Az új EMKE tisztikar – különben – nem panaszkodhat, mert a vita során töméredek feladatot kapott a közgyűléstől. A már leírtak mellett íme egy csokorra való: a Művelődés legyen az EMKE szaklapja, kérjük az UNESCO anyagi támogatását, hozzanak létre kulturális adatbankot, szakképzéssel (népművelő, kántortanító) bővíljön a tanítóképzés, alapítsanak könyv- és lapkiadót, jelentessenek meg kétnyelvű kiadványokat, adják ki az EMKE-évkönyvet.



Valószínű, hogy az elkövetkező hónapokban az EMKE keveset hallat majd magáról. El lesz foglalva belső ügyeivel. A helyi igazgatási szervekkel is sok egyeztetni valója akad. Aztán – ahogy a tanácskozáson is elhangzott – a gyakorlatban fog eldőlni, hogy a területi felosztás vagy a szakosztályi rend az eredeti elképzelés szerint életképes-e, rugalmas-e a feladatokhoz.

De a jelenlegi alapokat építő, a hagyományokat feltáró időszakban lehetőleg ne külső szemlélőként figyeljük – innen Magyarországról – nemes munkálkodásukat. Gondoljunk arra, hogy a múlt században, amikor az EMKE megalakult, csakhamar a Duna–Tisza tájékán is adományokkal, bevételi rendezvényekkel segítették talpra állását, sikeres indulását. A budapesti EMKE étterem elődje például évi 25 forintot fizetett azért, hogy viselhesse az egyesület nevét.

Fogjunk ismét össze, a mai kor szellemében. Különösen azok az intézmények, szervezetek jeleskedjenek, amelyek hasonló tevékenységet folytatnak. A Honismereti Szövetség tulajdonképpen az EMKE egyik testvérszervezete. Számos területen azonosak a feladatok, így az együttműködés magától adódik.

Ennek gyakorlati megvalósításához mielőbb fogjunk hozzá.

Derzsi Ottó

Erdély múltja és jövője

Az Erdélyi Szövetség területi szervezetei közül a Heves megyei a legtevékenyebbek közé tartozik. Egerben 1990-ben olyan konferenciasorozatnak vetették meg az alapját, melyből az idén élénk vitát kiváltó nemzetközi tudományos tanácskozás született. Az április 13–14 között megrendezett értekezleten, melynek *Erdély múltja és jövője* címet adták a szervezők, több mint kétszázan vettek részt, a magyar nemzet politikai határok által erősen széttagolt, ám mégis oszthatatlannak tekinthető, különböző nemzetrészeinek nevében. Az anyaországi, kárpátaljai, szlovákiai és a Nyugaton élő szórványok küldöttein kívül, csaknem nyolcvanán érkeztek Erdélyből, többségükben az RMDSZ megbízásából. Volt közöttük bukaresti parlamenti képviselő is.

A kétnapos értekezlet, a nélkülözhetetlen helyzetelemzés mellett, főként a megoldásokat kereste. Egyöntetűen magáévá tette azt a nézetet, hogy nyelvtestvéreink, éljenek bárhol a világon, egy nemzet részei, ennek következtében mindnyájunknak joga és kötelessége *valamennyi* nemzetrészünk gondjával törődni. Különösen kötelességünk szót emelni azok érdekében, akik magyarságuk miatt szenvednek hátrányos megkülönböztetést. A mai román államban az ott élő magyarság részére nem teremtik meg a kívánatos anyanyelvű iskolázást és művelődési lehetőségeket. Ez tehát nemcsak az ott élők, de az egész nemzet közös gondja. Összefogva kell munkálkodnunk a változásért.

A vitákban bővelkedő tanácskozást, melynek a városháza díszterme adott otthont, *Murvai Sámuel*, az Erdélyi Szövetség vezetőségi tagja, a Heves megyei szervezet elnöke vezette be. A szélrózsa minden irányából érkezett résztvevőket Eger város polgármestere, *Ringelhann György* üdvözölte. A konferenciát megelőző napon nyitották meg a megyei művelődési központban, az Erdély Művészetéért Alapítvány rendezésében, *Szécsi András* marosvásárhelyi festőművész tárlatát.

A meghívott előadók sorából elsőként a szövetség elnöke, *Beke György* író kapott szót. Történelmi áttekintést nyújtott a szétszakított nemzettest elmúlt hetven évéről. Hangsúlyozta, hogy a második világháborút követő évtizedekben nemcsak Kelet és Nyugat közé emelt vasfüggönyt a világpolitika, de mesterségesen elszigetelték egymástól a politikai határok által széttagolt magyar nemzetreszeket is. Ez az elszigeteltség a megváltozott világpolitikai helyzetben tovább nem tartható fenn. A környező államokban újjáéledt nacionalizmus most más eszközökhöz folyamodik. Romániában például megnehezítették a már korábban is elorvasztásra ítélt magyar anyanyelvű iskolai oktatást. Sorra vette az író, milyen módszereket alkalmaz jelenleg a román nacionalizmus az erőszakos asszimiláció fokozása érdekében. A dákoromán kontinuitás elmélete olyan szellemi zsarnokság, melyet a román politika minden más nép, minden más nézet Erdélyből való kiűzésének eszközi alapjául tett meg – állította az író. Napjainkban az erdélyi magyarság küzdelme élethalálharcra vált, de amit ránk kényszerítettek, vállaljuk. A megváltozott világpolitikai helyzetben ki fogjuk alakítani a romániai magyarság megmaradásának új koncepcióját. A következő évtizedek a kis népek és a nemzetközi kisebbségek felszabadulását hozzák, ezt a korszakot „*litván időknek*” fogja elnevezni a történelem. Bírálta azokat a politikusokat, akik arra hivatkoznak, hogy a helyes történelemszemlélet és -tudat kialakításának folyamatát, hogy „vigyáznunk kell a szomszédok érzékenységére”. Mi is szomszédok vagyunk – mondotta – a mi érzékenységünkre ki fog vigyázni? Értékelte a Magyar Népi Szövetség 1945 utáni politikai szereplését. Határozottan elítélte a hajdani kommunista szövetség szolgalelkű politikáját, különösen súlyos kritikával illette Bányai László egykori működését. Végezetül azt fejtette az író, hogy csak az erdélyi magyarság önrendelkezési jogainak biztosítása, kulturális autonómiája teremtheti meg Romániában a nemzetiségi jogok tényleges érvényesülését és a demokráciát. Más alternatíva nincs. Ezt a célt pedig csak határozott politikai cselekvéssel lehet elérni, ennek érdekében igénybe kell venni minden politikai eszközt, a vitát, a tüntetést és a sztrájkot is. A nemzetközi közvélemény felvilágosítása és megnyerése ugyancsak nagyon fontos.

A szövetség elnökének előadása után a temesvári forradalom egyik résztvevőjének, *Borbély Imre* temesvári RMDSZ-küldöttnék adták meg a szót. Vázolta az 1989 decemberében történt temesvári eseményeket és a jelenlegi, visszafordított állapotokat. Véleménye szerint a népfelkelés tevékeny résztvevőinek egy része mára már nyomtalanul eltűnt, a többiek pedig megfélemlítik, üldözik. A megfélemlítettek közül sokan az emigrációt választják. Elemmezve azokat az okokat, hogy miért éppen a román-magyar-szerb-német vegyes lakosságú Temesváron robbant ki az elégedetlenség. Elsősorban a város geográfiai fekvésében, történelmi múltjában, kulturális hagyományaiiban látja azt az erőt, mely alkalmassá tette erre a történelmi szerepre. Az etnikai sokszínűség ebben az esetben jótékony kölcsönhatást eredményezett. Ám még két másik tényező is jelentősen befolyásolta az eseményeket: a városban sokan nézik a magyar és a szerb televízió műsorait, a végső szikrát pedig Tökés László és gyülekezetének bátor kiállása jelentette. Sajnos – mondotta – ma már jól látjuk, a népfelkelést egy katonai csoport kihasználta. A katonai puccs vezetői már december 20–21-én felismerték a lehetőséget és azért engedték ki a munkásságot az utcára, hogy hatalomátvételüknek forradalmi látszatot teremtsenek. Ennek érdekében látszattámadásokat intéztek különböző jelentéktelen objektumok ellen és országos pánikot szerveztek. Közben titokban átvették a hatalmat és az ellenőrzést az ösztönös népmozgalom felett. Néhány embert megtettek bűnbaknak, de egyidejűleg a régi ceausescuista vezetők beépültek a megmentési frontba és az új szervezetekbe. Ezek a törekvések Erdélyben nem jártak teljes eredménnyel, ezért tovább fokozták a pánikhangulatot, a félelemérzést. Ezt a célt szolgálták a magyarság elleni pogromok és annak terjesztése, hogy a magyarok veszélyeztetik Erdély területi sérthetlenségét. A demagógia eredményét tapasztalhatjuk: jelenleg árpámentalista diktatúra van, a demokrácia csupán kulissza. A változás hozott némi látszatengedményt, de biztosított jogokat nem. Az engedményeket pedig, melyeket a hatalomváltozás pillanatában vívott ki magának a tömeg, az új hatalom fokozatosan visszavonja. Az előadó megítélése szerint a román-magyar ellentét kulturális különbözőségekből fakad, bár Temesváron nem jelentősek az etnikai konfliktusok a két nép között. Erdélyben két műveltség érintkezik egymással: a nyugati keresztény és a bizánci. A különbség kétezer éves és erős. Teljesen más életvitel, erkölcsi magatartást és értékrendet jelent. A régebben Erdélyben élő románok, akik közül sok a görög katolikus, sokkal toleránsabbak a magyarokkal szemben, mint a friss betelepülők, akiknek száma napról napra gyarapodik. A nyugati kereszténységhez tartozóknál például – mondotta az előadó – a beszéd általában közlést jelent, a bizáncinál éppen ellenkezőleg van: valaminek az elrejtését, leplezését szolgálja. Az erős kulturális eltérés elengedhetetlenné teszi az erdélyi magyarság kulturális autonómiáját. Hasonló státust kell célul tűznünk – állította a temesvári küldött –, mint amilyenben a finnországi svédek élnek.

Nagy érdeklődés kísérte *Köteles Pál* írónak, az Erdélyi Magyarság főszerkesztőjének színvonalas előadását. A múlt történelmének rövid áttekintése során megállapította: Trianon óta nem volt egyetlen román kormány sem, amelyik biztosította volna az erdélyi magyarság megmaradását. Beke Györgyhöz hasonlóan élesen elítélte a Magyar Népi Szövetség háború utáni szerepét, vezetőinek megalkuvó

politikáját. A mai helyzetért az MNSZ vezetőit történelmi felelőség terheli – szögezte le. Bírálta azokat a honi politikusokat is, akik az erdélyi magyarság ügyét kizárólag az ott élők gondjának tekintik és minden kezdeményezést tőlük várnak. Trianonban és Jaltában az egész magyarságot érte sérelem – állította az író –, és ezt a sérelmet orvosolni kell. A szükséges kezdeményezéseket a magyar külpolitikának kell megtenni. Emlékeztetett arra, hogy Romániában nem csak a magyar és a szász nép életét tették lehetetlenné. Ismerjük azokat az adatokat – mondotta –, melyek tanúsítják: a román nacionalizmus a második világháború kezdetén háromszázezer zsidót mészárolt le. A nemzetközi közvéleményben tudatosítanunk kell a múltbeli és a jelenlegi genocídiumokat. Ezeket Európa nem nézheti tétlenül. Az író úgy véli, hogy Máltában a két világhatalom egy új, a Jaltai Szerződést felváltó megállapodást kötött a térségről. Ennek szövege – a jaltai szerződés titkos záradékához hasonlóan – a közvélemény előtt ismeretlen. Jól értesült források viszont azt állítják: Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország elhagyhatja a korábbi szovjet érdekövezetet – Románia és Bulgária azonban nem. Ez utóbbi államok továbbra is a pravoszláv-bizánci kultúrkörben és politikai érdekövezetben maradnak. Ha pedig ez így van: gondoskodni kell a nyugati keresztény kultúrához tartozó erdélyi magyarság autonómiájáról. Ehhez nagyon szükséges a nemzetközi közvélemény támogatása, segítsége. Európában jelenleg öt etnikai válságocg veszélyezteti a békét (Észak-Irország, Dél-Tirol, Koszovó, Besszarábia és Erdély) – ezekben a térségekben a béke megteremtése összeurópai ügy.

Élénk vita alakult ki Nagy Béla nagyváradi és Kapcza Imre kolozsvári politikus között. Előbbi – tagja a román parlamentnek is – vitatta azoknak a törekvéseknek a helyességét, melyek különböző politikai platformokat kívánnak kialakítani a Romániai Magyar Demokratikus Szövetségen belül. Úgy vélte, nem kívánatos, hogy a magyarság politikai elvek szerint (kereszténydemokrata, liberális, kisgazda stb.) is szerveződjék. Ezek a platformszerveződések Kolozsvárról indultak ki – állította a politikus –, és egységbontó törekvéseket lát mögöttük. Hevesen védelmébe vette az RMDSZ bukaresti képviselőcsoportját, még mielőtt valaki is bírálta volna a tanácskozáson. A vita során Kapcza Imre kolozsvári jogász felszólalása nyomán felszínre kerültek azok a politikai nézetkülönbségek, melyek megosztják az RMDSZ sorait. A kolozsvári politikus ezt állította, hogy jelenleg nem tisztázott, ki vezet az RMDSZ-t – az elnökség vagy a parlamenti frakció. Véleménye szerint a frakció az egész szövetség vezetését igényli magának. Kritikával illette a parlamenti frakció több politikai döntését, amiket a közelmúltban hozott, valamint a román nemzetállamról hozott törvény szavazásánál tanúsított frakciómagatartást is. Helytelenítette, hogy az RMDSZ elnöke elkísérte politikai útja során Párizsba a román államelnököt, Iliescut. Szerinte Szócs Géza szenátor is hibát követett el, amikor nem szakította felbe gyulafehérvári beszédét. Itt ugyanis nem kifejezetten népünnepély volt, hanem a román parlament két háza ülésezett – nyilvánosan. Ezért, amikor Petre Roman kormányelnök tevékeny közreműködésével az odavezényelt tömeg lehurrogta az ellenzéki szónokokat, köztük Szócs szenátort – tudatos törvénysértés történt, a kormányelnök megengedhetetlen módon viselkedett. A szenátornak tiltakozásképpen azonnal abba kellett volna hagyni a beszédét és követelni a felelőségre vonást.

Tökés László nagyváradi református püspök a kiegyenlítő szerepét töltötte be a vitában. Rámutatott mindkét fél érvelésének hiányosságára. Vita helyett a megértést és a helytállást hangsúlyozta. Súlyos veszélynek tartotta, hogy a kivándorlás olyan méreteket öltött a magyarság körében, ami már végveszélyt jelez. A mohácsi vészhez hasonló katasztrófa küszöbén állunk – mondotta. A román sovinizmus két választási lehetőséget adott számunkra: vagy beolvadunk vagy kiüzetettünk. A magyarság egyiket sem vállalhatja. Statisztikai adatokkal alátámasztva taglalta a kivándorlás tömeges méreteit. Főként az értelmiség és az ifjúság kivándorlása ellen emelte fel szavát. Megemlítette, hogy nagyon megnőtt a hiány magyar orvosokban és tanároknál. Az emigrált református lelkészek is nagyon hiányoznak, 1987 óta 23 lelkész hagyta el az őrhelyét, pedig csaknem száz hely betöltetlen. Mivel az erdélyi magyarság jövője a helytállástól, az otthon maradáستól függ – kérte a szövetséget, vegye fel programjába az otthon maradás hirdetését és a visszatérés gondolatának propagálását. Persze – tette hozzá kiegészítésként – ehhez előbb érvényesülnie kellene a szülőföldhöz való jognak is.

Duray Miklós a szlovákiai magyarság sorsáról számolt be. A jelenlegi helyzetet rosszabbnak minősítette, mint amilyen a diktatúrában volt. Sajnálattal állapította meg, hogy akik korábban a diktatúra elleni harc idején még támogatták a magyarság érdekeit, most az agresszív vált nacionalizmus miatt visszahúzódtak, elfordultak.

Az ismert nemzetiségi kisebbségi jogász, a Bécsben élő Eva Maria Barki az első és második világháború utáni, diktátum jellegű békeszerződések hibáiról nyilatkozott. Bebizonyosodott – mondotta –, hogy ezek a békeszerződések nem hozták meg a várt békét, ellenkezőleg, tartós válságot okoztak. A trianoni szerződés igazságtalan, ennek orvoslása Európa feladata és kötelessége. Jelenleg Európán önrendelkezési hullám vonul végig. Egy új korszak küszöbén állunk, Közép-Európa újjá fog születni. Előbb azonban meg kell oldani azokat a problémákat, amelyeket a rossz békeszerződések okoztak. Az erdélyi magyarság tragédiáját össze kell kapcsolni a többi hasonló problémával, mint

amilyen a dél-tiroli, a koszovói, a besszarábiai és a többi. A magyar kormánynak olyan külpolitikát kell érvényesíteni, amelyben *határozottan kéri* az erdélyi magyarság részére a nemzetiségi jogokat, az autonómiát. Nemzetközi segítséget ugyanis csak az kaphat, aki kéri. Akkor sem szabad visszariadni, ha a román politika arra törekszik: ezeket a követeléseket különböző pszichikai terrorral elfojtsa.

A kárpátaljai magyarság életéről *Balla D. Károly* hozott hírt. Felvázolta azokat a lehetőségeket, melyek egy esetleges önálló ukrán állam megalakulásakor várnak a magyarságra. Jelenleg nem csak az ukrán állam alkotmánya zárja ki az autonómia megvalósítását, de a területi autonómia némi hátránnyal is járna a szlovényban, kisebbségben élő magyarok számára. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség inkább perszonális kulturális autonómiát kér, erre vonatkozó részletes javaslatot állított össze.

A nyugati szöványmagyarság nézőpontját *Jónás Endre* és *Konthur Bertalan* képviselte. A kormány megbízásából – a távol lévő Horváth Balázs miniszter helyett – *Bálint Pataki József* főtanácsos fejtette ki elképzeléseit. Valamennyien hangot adtak annak a véleményüknek: a térségben új politikai mozgástér alakult ki, ebben kezdeményezni szükséges a határon túli magyarság jelenlegi jogfosztott helyzetének javítását.

A tanácskozás szellemére a szerző, Murvay Sámuel bevezető szavai bizonyultak jellemzőnek: „Tanácskozásunkon sem más nép, sem más állam ellen nem szervezkedünk – célunk egymás megértése, a határon túli magyarság érdekképviselete és közös munkálkodás a békés Európáért.”

Hajdú Demeter Dénes

HÍREK

Báthori Istánról neveztek el teret Salgótarjánban május 11-én, azon a helyen, ahol a somlyói születésű fejedelem szobra is áll. 420 évvel ezelőtt, 1571. május 25-én az erdélyi országgyűlés fejedelemmé választotta. 415 évvel ezelőtt pedig, 1576. május 1-jén lengyel királlyá koronázták Krakkóban.

Az ünnepi megemlékezések után *Vongrey Béla* TKM klubvezető felavatta a Báthori-emléktáblát – névtáblát –, és átadta a város lakosságának azzal a gondolattal, hogy ápolják történelmi hagyományainkat, Báthori István, Erdély fejedelmének és Lengyelország királyának, valamint Litvánia fejedelmének emlékét. Báthori Grodnóban halt meg 1586. december 13-án. Tetemét 1588-ban vitték át Krakkóba, a királyok sírboltjába. A lengyelek a síriratban őt „Lengyelország Nagy Királyának és a haza atyjának” címezték.

Lengyelországból is érkeztek vendégek, a „Berdó” Hegyi Klub vezetője: Wojciech Gelo Leskóból emlékezett Báthorira és a lengyel–magyar barátságra.

Vongrey Béla



Hírek Brassó megyéből

Amint Románia más magyarlakta vidékein, városaiban és falvaiban is – minden hátrányos helyzetük ellenére – öröndetesen megpezsdült a szellemi élet, Brassó megyéből is híreket kaptunk a közösségek, hagyományok újjászerveződéséről. Mikor évtizedes kegyetlen elnyomatás után lélegzethez jutva, megpróbál egy-egy szervezet újjászületni, ilyenkor derül ki, hogy milyen jelentősége van a gyökereknek, hiszen azokból sarjadhat újra egy közösség. Energiáinak egy részét nem kell önmaga megfogalmazására és kifejezésére fordítani, saját múltjának hátterével minden erejét jelenére és a jövő feladataira összpontosíthatja. (Szerk.)

A nőegyletek munkájáról

A 40 évvel ezelőtt feloszlott *Caritas leányegylet* hagyományait folytatva, a brassó-bolognai római katolikus nőegylet 1991. május 5-én zászlóavatást, fogadalomtételt és névadó ünnepélyt rendezett. Felvette IV. Béla magyar király leányának, Árpád-házi Szent Margitnak (1242–1270) nevét, aki „életpéldájával, erényeivel az Árpádok királyi törzsének legszebb hajtása volt”.

A *brassói belvárosi nőegylet* május 8-án – 1944-ben készült, a plébánián őrzött – zászlót avatott. Az egykori Szent Erzsébet (Margit nagynénje) leánycsoport jótékonyági tevékenységét folytatják, példáját követik. Mind a bolognai, mind a belvárosi nőegylet tagjai saját zászlójukkal vonultak május 18-án a csíksomlyói búcsún.

Újjáalakult a *Dávid Ferenc Nőegylet*. Az unitárius egyház leányai, asszonyai a mindennapos karitatív és szeretetszolgálat mellett az önnevelésre, irodalmi és általános műveltségük gyarapítására törekszenek. Programjukban történelmi, népművészeti múltunk ismertetése szerepel, orvosi tanácsadásokat szerveznek, s támogatják a lelkész munkát.

Újjáéledt a *Protestáns Nőegylet*. Legutóbb a Moldova utcai imaház nagytermében a Jézus hazája című vetített képes előadáson vettek részt, s 10 ezer lejt adományoztak a templom építésére. Felekezeti iskola létrehozását is kezdeményezték.

Felfalusi Kovács Antal Alapítvány

1990. szeptember 15-én a volt brassói Római Katolikus Főgimnázium helyén tanévet nyitott az Áprily Lajos Líceum, ahol I-től XII. osztályig magyar nyelven tanítanak. Novemberben 49 volt diák, tanár, valamint mostanai tanügyiek, lelkészek 186 ezer lej alaptőkével létrehozták a Felfalusi Kovács Antal Alapítványt, melyet a volt Főgimnázium alapítójáról neveztek el. Céljuk a líceum anyagi támogatása, hogy az az oktatás méltó hajléka legyen. Az alapítvány kimondja, hogy tulajdonában lévő javakat, eszközöket a líceumnak kizárólag csak használati célból adja át, s csak addig használhatják, ameddig az iskolában magyar nyelvű az oktatás.

Alsórákosi ünnepség

A Brassó megyei RMDSZ 1991. május 26-án, Alsórákoson ünnepséget tartott, amelyen Mina László elnök megemlékezett arról az 1421-ből való, első írásos emlékről, amely bizonyítja, hogy ebben a községben legalább 570 éve folyamatosan élnek magyarok. Egy másik évforduló, 1848. június 19-e még ma is mélyen él a rákosiak tudatában. Ezen a napon szabadultak fel a jobbágyai, zsellérei, s elindulhattak a polgárosodás útján. Ezt a napot az alsórákosiak 123 éve mindig bensőségesen tartották meg. Annak idején Orbán Balázs is megemlékezett a „szabadság” ünnepéről, s kiemelte, hogy „... a legszebb pedig az, hogy ez ünnepet a nép alkotta”. A diktatúra bukása utáni mostani második megemlékezésen egy felhívás is elhangzott. Meg kell menteni a Bethlen Sámuel-kastélyt az enyészettől. Javasolták, hogy hozzanak létre egy alapítványt a kastély romlásának meggátolására, majd felújítására

a távlati céllal, hogy idővel egy Brassó megyei művelődési központot alakítsanak ki benne, amelynek hatékonyságát csak növelné a hagyományos „szabadságnap”-i ünnepség. Az újjáalakult EMKE, a Kelemen Lajos Múemlékvédelmi Társaság és a Művelődési Minisztérium magyar referense – előzetesen – már felajánlotta támogatását.

Bordos Mária

Emlékezés a ruszin nép Anonymusáról

1989 őszén mind Budapesten, mind pedig Kárpátalján, illetve Kelet-Szlovákiában megemlékeztek *Lutskay Mihály* születésének 200. évfordulójáról. A hazai közvéleménynek nem sokat mond a *Lutskay* név, jöllehet mind a magyar, mind a ruszin kultúrának máig ható munkása volt. Nekünk, magyaroknak a *Historia Carpato-Ruthenorum* című műve lehetne leginkább figyelemre méltó, amely a kárpátaljai régió első nagyobb szabású krónikája, nem számítva *Decsy, A magyar oroszokról* című a XVIII. sz. végén keletkezett írását, és néhány egyéb művet¹. Jöllehet *Lutskay* műve volt az első, az újkori filológia szemszögéből tudományos igénygel megírtnak tekinthető munka, amelyet forrásként használtak a későbbi történétírók is, így mindenek előtt *Duliškovič* és *Hodinka* is belőle merít², de mindmáig kiadatatlannak kell tekintenünk. Igaz, Kelet-Szlovákiában, *Szvidnik*en megjelentették az ottani Ukrán Múzeum periodikájában³, ám erről alább teszünk néhány, főként technikai jellegű megjegyzést.

Talán nem lesz fölösleges, ha a további gondolataink előtt magáról *Lutskay*ról ejtünk néhány szót, akit méltán nevezhetünk *Kárpátalja Anonymusának*. Először is azért, mert ahogyan középkori krónikásunk, *Anonymus* a magyarok történetét írta meg, úgy *Lutskay* a kárpátaljai ruszin nemzet történetét örökíti meg említett munkájában. Ennek címe egyébként a korabeli szóhasználatot tükrözi: *A kárpáti oroszok története*. A latin *ruthenus* etimológiai-lag a skandináv 'roip' töre megy vissza, görög közvetítéssel. Ez egyébként a 'ruszkyj' szó forrása is, nem középgörögből, hanem a skandináv eredetiből⁴. A késő középkori Magyarországon a *ruthen*, *ruthenus* 'orosz', illetve 'ukrán' értelemben volt használatos, ezt a két etnikumot pontosan nem különböztette meg, és gyakorlatilag a hazánkban élő keleti szláv népelemet, saját nevén a kárpátaljai ruszinokat jelölve⁵. Innen van, hogy a magyarban fennmaradt az ukránság jelölésére a *rutén* terminus, amely mind a magyarban, mind a németben ('Ruthenische') a középkori latin megfelelőre megy vissza, minthogy a latin közjogi terminológia ethnikaileg nem differenciált, így a magyar sem, és a ruszin etnikumot 'kárpáti oroszok'-nak vagy egyszerűen csak 'oroszok'-nak nevezte, még a múlt század

¹*Decsy Mihály: A magyar oroszokról 1758.*, a többi forrást illetően: *Sztripszky Hiador: A hazai ruthének legrégebb nyomtatványai*. MK 1911., 117–131., 243–262. old.; ill. *Lelekač, Nikolaj – Harajda, Ivan, Zahafna bibliografija Podkarpat't'a*. Literaturna Nedilja, 1942. idem: *Zorja* 2. 1942., 459–467. old.

²*Duliškovič, A.: Istoričeskija čerty uhrorusskych, 1867.*, *Hodinka, A.: A Munkácsi Görög katolikus püspökség története, 1906.*

³*Michail Lučkaj: Historia Carpato-Ruthenorum, perekładav Jurij Sak, 1983–1988. Svidnik. Annales Musei Culturae Ukrainiensis Svidniciensis, Red. Ivan Rusinko* 11. (1983), 41–183 old., 13. (1988), 109–243. old., 14. (1986), 93–261. old. (A középső rész jelent meg később.)

⁴A középgörög ῥῶθη = 'normannok', ῥῶθησι = 'skandinávul', 'a normannok nyelvén'; a normann eredetiből az orosz 'russ' = óorosz 'skandináv', lásd az óorosz *Óskronikát* (*Povest' vremennyh let*): „отъ: рода русъка послы” = 'a rus' nemzetségből való követek' az összes, 911–944. közötti szerződésben a *skandináv* felet jelöli, ami a szövegből egyértelműen kiderül. – Ennyit arról, hogy a *roth* skandináv tövel van dolgunk; a 20–30 évvel ezelőtti orosz nyelvészet, amely belső, keleti szláv eredetből vezeti le a 'rus'-t, sajnálatosan tudományon kívüli tényezőket vitt a nyelvészetbe. Lásd *Fasmer, Max: Russisches Etimologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1950–1958. 'Rus'* címszó; orosz fordítás: Moszkva, 1971.

⁵Ld: A magyarországi latinság szótára, *Ruthenus* címszó; megjegyzendő, hogy a *ruszin* viszont nem latin, hanem keleti szláv eredetű, és az óorosz *rus'*ra megy vissza, lásd 4. jegyzet.

derekán is⁶. Az említett krónika tehát félreérthetetlenül a ruszin ethnikum, mint *önálló nemzet* története, ilyen értelemben nemcsak történeti forrás, hanem, a ruszin nemzettudat olyatén táplálója, mint *Cosmas* a cseheknél, *Anonymus*, *Kézai Simon* és mások nálunk. De tekintünk át röviden történetírónk életútját, mert nemcsak ezzel a terjedelmes krónikával alkotott a kárpátaljai kultúra számára maradandó értéket.

1789. november 19-én született a Munkácstól nem messze fekvő Nagy-Lucskán. Nevét is szülőfalujától kölcsönözte. Eredetileg ugyanis *Pap Mihálynak* hívták, apja foglalkozását jelölte ez a név, ami akkoriban igen gyakori volt⁷. A Nagyváradon töltött gimnáziumi évek után itt változtatott nevet, a teológiai tanulmányok következtek a bécsi Barbareumban – ám ezek mellett mélyreható nyelvészeti, szlavisztikai tanulmányokat is folytatott. Mások mellett kora legkiemelkedőbb szláv nyelvészt, a cseh *Josef Dobrovskýt* vallhatta mesterének, akivel élete során levelezésben is állt. Őt azért fontos megemlítenünk, mert a szláv nyelvek első tudományos pontosságú leíróját, a felvilágosodás korában születő modern filológia rendszerző szlavistáját tisztelhetjük benne⁸. LutsKay Mihály a maga *Grammatica Slavo-Ruthena* című művével a ruszin idioma első tudományos leírását alkotta meg. Művét, amely az egyházi szláv és a ruszin párhuzamos, összehasonlító nyelvtana, Dobrovský munkái kiegészítéséül szánta, ám ennél jóval többet tett. Nemcsak nyelvészeti ment túl célkitűzésén, hanem a nyelvtant olyan közmondásokat, szólásokat, népmeséket és népdalokat tartalmazó függelékkel látta el, amely az első ruszin folklórgyűjteménynek tekinthető.

A *Grammaticát* 1930-ban adták ki Budán⁹. Hosszú, változatos út vezetett ideig. 1816-os felszentelése után kis ideig szülőfalujában lelkészkedik, majd az Ungvárott lévő püspöki könyvtárat gondozza. 1821 nyarán munkácsi püspökkari titkár. Egyházi pályáján támadások és intrikák érték, ezek miatt fogadta el a Bourbon hercegi család meghívását, és Észak-Itáliába ment lelkésznek. Itt 1829–1930-ban, nyugodt körülmények között dolgozhatván, megírta nyelvtanát, és a *Historia...* munkáját is feltehetőleg itt kezdte. Hazatérve ungvári lelkész, püspöki titkár és az iskolák főinspektora. 1843. december 3-án, ötvenéves korában hunyta le örökre szemét. Krónikáját, amely a legendás ősidőktől XIX. század harmincas éveig (saját koráig) követi nyomon a ruszinok történetét, már nem tudta lezárni és kiadni¹⁰.

Mint hogy a bevezetőben utalt valamennyi megemlékezés hivatkozott az elsőként megtartott budapesti, mint ezen konferencia szervezője, itt is feladatunknak tartjuk, hogy az ülést röviden áttekintsük¹¹. A Megbékélés Közössége nevében összehívott ökumenikus egyházi konferenciát *Németh Géza* református lelkész nyitotta meg. Az első előadó *Petrusevic Nikefor* görög katolikus lelkész volt. A magyar–ruszin közös évszázadok szellemi munkásai című referátumában felidézte a munkácsi egyházmegye történetének nagy alakjait, kiknek sorában előkelő hely illeti meg az ünnepeit LutsKay Mihályt¹². Őt *Pirigyi István* egyháztörténetész professzor követte, A munkácsi egyházmegye alapítása című előadásával¹³. A témában

⁶Ld: *Udvari István* számos tanulmányát a *Studia Russica* 1978–1988., Budapest, köteteiben; Ugyanő ugyanerről, *Nova Dumka*, Vukovar; továbbá ugyanő; A munkácsi görög katolikus püspökség 1806. évi összeírása című kötet (Nyíregyháza, 1990.) több kísérőtanulmányában.

⁷A Munkácsi Görög katolikus Püspökség Schematizmusában 1820–1827. között tizenhét-tizenegy között váltakozik a Pap (Pop) családnevű lelkészek száma, csökkenő tendenciával.

⁸Jóllehet a szláv nyelveket mint egyetlen nyelv dialektusait kezelte, s különösen a keleti szláv nyelvek terén bizonyult a legkevésbé időtállóknak. Maga *Dobrovský* a *Slovanka* című folyóiratban foglalkozott a ruszin nyelv kérdésével (1823); gondolatainak lényege, hogy ő erről kevés adattal rendelkezik, s a kérdés kutatását szorgalmazza. Ezt a feladatot vállalta magára LutsKay.

⁹Ld: *Rot Sándor*: LutsKay Mihály *Grammaticája*. *Király Péter* (szerk.) A Budai Királyi Egyetemi Nyomda, Bp. 1978., a typographiáról *Király*, 1978. több tanulmányát; mivel több tényező indokolta, hogy egy szláv nyelvtan itt jelenjen meg.

¹⁰Ld: LutsKay életére vonatkozó egyik legjobb bibliográfiai munka: *Horbatsch, Olexa*: Utószó. Jegyzetek. LutsKay, *Grammatica Slavo-Ruthena*, München, 1978., *Ukrainische Freie Universität* faximile kiadása.

¹¹A konferenciáról és háttéréről: *Földvári Sándor*, LutsKay Mihály ébresztése. Békesség, (*Debrecen*) 1990. 3. sz.; ua: (rövidíve). Élet és Világosság (Nyíregyháza), 1990. 6. sz.

¹²Ld: a témában *Petrusevic Nikefor*; *Etnographia Orientalia* I-IV. (Az MTA–Soros-alapítvány támogatásával készült kéziratok.) Eger, 1988–1990.

¹³Lásd *Pirigyi István*; A görög katolikus magyarság története. Nyíregyháza, 1981., ill. annak bibliográfiája.

már ő maga és mások is számos publikációt tettek közzé, ám a kérdés megnyugtató tisztázása csak a megfelelő archívumok teljes megnyitása után végzett kutatómunkával képzelhető el. Harmadikként Szabó József főiskolai tanár tartott előadást, A görög katolikus iskolaügy Magyarországon a kiegyezésig címmel, amelynek a publikálásától egy fehér folt terepnumán folyó kutatások fellendülését remélhetjük¹⁴. Ezután Rot Sándor professzor előadására került sor, címe LutsKay Mihály Grammaticájának nemzetközi vonatkozásai, ám ennél szélesebb témát ölelt fel. Áttekintette a kárpátukrán etnikum különböző elnevezéseinek (ruszin, ruthén, ukrán, kisorosz stb.) történetét, magának az etnikumnak a megítélését különböző szerzőknél, így például I. Olbrachtnál, és megpróbált választ adni arra az igen vitás kérdésre, tekinthető-e a kárpátukrán önálló népnek, kifejlődött etnikumnak¹⁵. Őt követte Medve Zoltán egyetemi docens, aki A dialectus ruthenica-tól az irodalmi ukránig címmel tartott előadást, feltéve a kérdést, elképzelhető lett volna-e egy önálló kárpátukrán irodalmi norma kialakítása és használata, s igennel felelt rá¹⁶. Udvari István főiskolai tanár Bacinszky András püspök, a kárpátukrán felvilágosodás képviselője körleveleinek tükrében címmel nem csak Bacinszky püspökről adott képet, hanem a gramota mibenlétét és kutatását is ismertette, lévén a Magyarországon található kárpátaljai vonatkozású kéziratok nemzetközileg is elismert specialistája¹⁷. Végül Magyar István Lénárd egyetemi adjunktus – az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kelet-Európa története tanszékéről – tartott előadást Az erdélyi bolgár menekültek története az alvinczi ferences krónikában címmel¹⁸.

LutsKay születése évfordulójának előestéjén, 1989. november 28-án Ungvárott tömeggyűlés volt, ahol az ünnepi szünokok után az összegyűltek elénekelték Olexander Duchnovics, Kárpátalji ruszinok, keljetek fel mély álomból... kezdetű ruszin nemzeti dalát. Az ungvári egyetemen pedig háromnapos emlékülést tartottak.

Mint említettük, a magyarországi LutsKay-kutatás nagy feladata a *Historia Carpato-Ruthenorum*-mal való foglalkozás, horribile dictu, ennek magyar-latin bilingvis kiadása lenne. A szvidniki kiadás ugyanis, mely úttörő jellegű, a következő észrevételekre szolgáltat részünkről alapot: 1. nem hozzáférhető magyar kezeknek; 2. ott is csak keveseknek, minthogy kis példányszámú folyóiratban jelent meg; 3. a latin mellett ukrán fordítást tartalmaz, ami ott igen hasznos, ám nekünk egy magyar fordítás nem kevésbé üdvös lenne; 4. mind az ukrán fordítás, mind a latin szöveg tartalmaz annyi hibát, amennyi indokolja, hogy egy magyar *kritikai* kiadás számára az Ungvárott található eredeti kéziratot vegyük elő. Minthogy a budapesti konferencia felsorolt résztvevői közül kikerülne a magyar kiadáshoz szükséges szakembergárda – a magunk részéről már folytattunk velük ez irányú tárgyalásokat –, így csak a szponzor, illetve az ungvári kézirat hozzáférési lehetősége kerestetik. Javaslatunkat ezennel a hazai szakmai közvélemény jóindulatába ajánljuk.

Földvári Sándor

¹⁴A Pedagógiai Szemlében kéziratunk készítésekor megjelenés alatt: Szabó József; A görög katolikus iskolaügy az Osztrák–Magyar Monarchiában. Jelen formájában az előadás a konferencia anyagának kiadásában jelenik meg.

¹⁵Rot Sándor; A magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás. Balázs János (szerk.), Nyelvünk a Duna-tájon. Tankönyvkiadó, Bp. 1989., 351–401. old.

¹⁶A tanulmány más formában megjelenés alatt a Nova Dumkában (Vukovar, Jugoszlávia).

¹⁷Megjelenés: A Munkácsi Görög katolikus Püspökség 1806. évi összeírása, Nyíregyháza, 1990., más formában.

¹⁸Említett krónika Magyar saját felfedezése; a referátum tudomásunk szerint a konferencia kiadott anyagában lesz publikálva.



Tompa Mihály falujában

Már csaknem egy éve a gömői Hanván dolgozom, Tompa Mihály falujában, a helybeli földműves-szövetkezetben. Akkor keveredtem ide, amikor a gyengéd forradalom utáni első lehetőséggel élve Hanva község lakosai úgy döntöttek, hogy kiválnak a lénártfalvi szövetkezet kötelékéből. Azóta a saját sorsuk kovácsaiként szorgoskodnak, s egyelőre úgy tűnik, sikerrel.

Gyermekkori családi kirándulások jóvoltából már régebben megismertem Hanva nevezetességeit, a Tompa-mellszobrot és annak kalandos történetét, a dombon magasló szép templomot, a kriptát, a paplakot és az egymást követő református lelkészeket, a török hódoltság korát idéző forrást, valamint Igó Aladár szobrász és festő östehetség műveit, s Juhász István szövetkezeti elnököt.

Amikor munkahelyemre utazva a reggeli busszal megérkezem Hanvára, a paplak és a Tompa-szobor előtt mindig kinézek a járműből, hogy pillantásomat az emléktáblás házra vessem, s felélesszem magamban Tompa Mihály alakját, aki – úgy vélem – mostanáig sem került igazán méltó helyére sem irodalmunk egészében, sem az iskolai gyakorlatban.

Tompa Mihály lelkész-költő élete és sorsa minden szálával Gömörhöz kötődik, s e szűkebb pátrián belül leginkább Rimaszombathoz, Bejéhez, Kelemérhez és természetesen Hanvához. Ahhoz a Hanvához, ahová 140 évvel ezelőtt, 1851-ben került, s ahol tizenhét esztendőn keresztül céltudatosan teljesítette küldetéses hivatását, egészen 1868-ban bekövetkezett haláláig. Tompák Kelemérről költöztek Hanvára, s a költő itt töltötte a leghosszabb időt egyazon helyen élete folyamán. A Hanvára jövéskor már túl volt élete számos nagy megrázkódtatásán, köztük a szomorú emlékü 1848–49-es eseményeken és első gyermekük halálán (alig egy évvel korábban temette el Keleméren). A Sajó menti táj, a hanvai lankák megnyugvást jelentettek búskomorságra hajlamos lelke számára. Csillapultságát Tornácon című versének sorai is híven tükrözik:

*Tűnődve nézek a tájon végig-végig,
Távol halmok s hegyek láncolatja kéklík,
S innen rajta, zölden,
A szép Sajó völgye nyájas, nyílt arcával
Tárul ki előttem.*

Hanván születik sok más jelentős verse is, mint például A madár fiaihoz (1852), a Forr a világ (1861), az Ikarus (1863). Akkor szólt, amikor az életben maradt tollforgatók félrehúzódvá hallgattak a Bach-korszak szörnyű szorításában, sőt némelyek kibujdostak külföldre. Arany Jánoson és Tompán kívül szinte senki sem vállalta föl a magyarság vizsgáztatását, buzdítását.

Tompa Mihály szerette Hanvát, szeretett itt élni, nemcsak a táj szépsége, hanem a barátságos, dolgos emberek miatt is. Népregéinek egy részét is itt írta, többek közt a hanvai Basa-kútjáról szólót, amely így végződik:

*Kedvese, anyja kit vára:
Visszamegy a lány Hanvára;
Hol máig is még szól, élvén
A rege a kút mellékén.*

A török időkben játszódo, szerencsés kimenetelű leányrablásról szóló történet a Tompa kora óta eltelt évtizedeket is túlélte, s még napjainkban is ismert a lakosság körében.

Sajnos, kevés örömet tartogatott a költőnek Hanván hátralévő életideje. Második gyermekét is elvesztette, imádottnak kisfiuk ötévesen halt meg. A költőn egyre erősebben elhatalmasodott a betegség és az állandó szomorúság, amitől nem bírt szabadulni. Igazán megpihenni csak a kertjében, kedvenc rózsái között tudott. Ereje, alkotókészsége fogyott, lankadt. Arany János barátsága juttatott még számára némi vigaszt, de a gyötrelmeitől és betegségétől ő sem menthette meg. Bánatában, betegségében egyetlen támasza felesége, Soldos Emília volt.

Az utolsók között jelent meg ebből az időből Olajág című könyve, mely örök érvényű elmélkedéseket, fohászokat, imákat tartalmaz. A honszeretetről ekképpen ír:

*Drágát, becsést, mindent, mit a világ teremt,
S hűségédért kínál, nézz mint értéktelent;
És bár a sors kegyét dúsan halmozza rád,
Soha boldog ne légy, ha nem boldog hazád.*

A betegség, a kór legyőzte a tetet, s a költő 1868-ban örök nyugalomra szenderült. A mai hanvaiak hűen és büszkén őrzik emlékét, példás rendben tartják a Tompa család sírboltját, s minden évben műsoros koszorúzást rendeznek a síremléknél, amibe gyakran bekapcsolódik a rimaszombati Tompa Mihály Klub is. A sírt egyébként is mindenkor koszorúk borítják, részint messzi vidékekről, részint közelebbi városokból kerülnek ide.

A község lakosai mostanában sűrűn emlegetik, hogy 140 évvel ezelőtt költözött a faluba Tompa Mihály, aki a nép vészhelyzetében találta meg igazi mondanivalóját. Aki nem született hősnak, de amikor cselekedni, szólni, kiállni kellett népe, az eltiport szabadság eszméje mellett, akkor megcselekedte.

Vörös Attila

Katolikus népfőiskolai tanfolyamok Szeged környékén

Negyvenöt esztendővel ezelőtt KALOT népfőiskolát szerveztek Tápén. A bentlakásos tanfolyam hallgatóit tápai családok fogadták be egy-egy vacsorára és éjjeli szállásra. Jöttek Domaszékről, Zákányszékről, Szentmihálytelekről, és természetesen sok fiatal legény vett részt a helybéli KALOT-ból is. Talán annak a nagy sikerű rendezvénynek az emléke is serkentette Fehér Mihály volt feketeszéli KALOT-legényt arra, hogy Tápén kellene megint megrendezni a fél évszázaddal ezelőtt brutálisan betiltott népfőiskolai tanfolyamot. Tavaly ősszel került sor rá, majd Röske, Mórahalom és Zákányszék községek következtek.

Szegeden már 1989 nyarán megalakult a KALOT Csongrád megyei szervezete, melynek Fehér Mihály lett a szervezőtitkára. Az esemény alkalmával országos KALOT-kiállítást rendeztünk. A városkörnyéki több száz volt KALOT-os – és természetesen kalász-lány – jött el.

Tavaly újabb országos találkozóra került sor Szegeden. A nagy érdeklődésre való tekintettel most a fogadalmi templom előtti szabadtéri színpadon tartottuk meg az ünnepi szentmisét. Ezen az alkalmon emlékeztünk Péter Kerkai Jenőre, a KALOT-mozgalom alapítójára. Nem sokkal a díszünnepség után már Bordányban szerveztük meg az orosz megszállás utáni időszakot követő első vidéki katolikus népfőiskolai tanfolyamot. Ilyen előzmények után jutottunk Tápéra és a többi jelzett településre.

Munkánk célja, hogy segítséget adjunk a falusi embereknek a gazdasági átalakulás fogadásához. Fiatalok esetében pedig népművészeti előadásokkal, a lányok részére főzőtanfolyamokkal, sőt, az anyaságra felkészítő tanfolyamokkal szeretnénk segíteni. Mindezeket természetesen kiegészítve a családkerölcs megerősítésének nemes gondolatával, illetve a valláserkölcstudatosításával, nem utolsósorban magyarságtudatunk megerősítésével. Ez elsősorban az első előadócsoporthoz tartozik. A második csoportban elsősorban az egészséges életmódra koncentrálnak, ami végül is az „Életerős népet!” KALOT-jelszó fogalmában jut kifejezésre.

A KALOT II. Rákóczi Ferenc népfőiskolai szövetség egyre több településen építi ki tanfolyamait. Legutóbb Nagykapornokon volt bentlakásos továbbképzés, mely alkalmon külföldi szakemberek is részt vettek. A kölcsönösség jegyében sok olyan segítséget adtak nekünk, amelyek nélkül nemigen juthatnánk ma még egyről a kettőre Magyarországon. Öröm, hogy egyre több fiatal kapcsolódik be ebbe a nemes munkába. Mintha megérezték volna, hogy jövőjükhöz fontosak lesznek mindazok, amiket hallanak, tapasztalnak ezeken a tanfolyamokon. Főképpen most, és főképpen azok, akik a földrendezést követően gazdálkodókként, mások pedig vállalkozókként akarják megkeresni családjuk kenyerét.

ifj. Lele József

Honismereti kirándulás a Mátraalján

Az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola harmadik éve működő honismereti körének tagjai tanulmányi kiránduláson voltak. Heves megye történelmi nevezetességei közül a kelet-mátraalji emlékhelyeket nézték meg.

Kápolnán elmentek az 1849. február 26–27-én, a község határában vívott csata színhelyén emelkedő fémobeliszkhöz, a hazáért életüket adó szabadsághősök dicsőségét hirdeti. A csata másnapján, azon a helyen mondta el az elesett hősökért imáját Kossuth Lajos: „Fölséges Úr!... Árpád hadának istene!... Mint szabad ember térdelek az új temetőn véreim roncsolt tetemein! Ily áldozatok után szentté lett földed, ha bűnös volt is. Istenem! E föld és sírhalmok fölött rabnépnek élni nem szabad... E csontokból dicsőség nő ki, mely nemzetem homlokán ragyog. A porokat szenteld meg te kegyelmeddel, hogy a szent ügyért elhullott testvérbajnokok szentül nyugodjanak hamvaikban...” A néhány perccel távolabb lévő centenárius emlékmű előtt a kör egyik tagja, Jancsó Magdolna néhány perces ismertetővel idézte a csata körülményeit.

Az emlékműtől nem messze betonoszlop, rajta emléktábla, amely gr. Károlyi Mihály 1919. február 23-i földosztására emlékezteti az utókort.

A következő állomáshely Feldebrő volt. A csaknem ezeréves plébániatemplomban Kilmájer Marianna köri tag mondta el a templom történetét, sorra mutatva építészeti stílusjegyeit. Megcsodálták az altemplom bizánci hatásokat őrző falfreskóit, oszlopkötegeit és azt a sírhelyet, amelybe 1044-ben harmadik királyunkat, Aba Sámuelt temették. Verpeléten a kétszáz éves kocsimúzeumnál álltak meg, amely nagy szakértelemmel Pálkovács Miklós gondnok mutatott be.

Kisnánán előbb a XI. századi alapítású várban jártak, ahol a vártemplomot, a belső kaputornyot, a pincét és a kőtarat a szintén köri tag, Tóth Ildikó ismertette. Utána a vár tövében berendezett szlovák falumúzeumba tértek be, amelynek gazdag néprajzi anyagáról a múzeumi gondnok, Kohajda Istvánné szólt.

Abasárra érve ismét találkozhattak Aba Sámuel emlékével: a jelenlegi termelőszövetkezet ódon pincefolyosóit járva az egyik folyosószárnyban Maruzsán Istvánné pincevezető megmutatta Aba Sámuel egykori sírűregét. A királyt, miután a feldebrői templom sírkamrájából hívei kiemelték, a monda szerint ide, saját alapítású monostorába temették. A vélt

sírüreg oldalfalába 1693-ban br. Haller Samu tábornok, a falu egyik földesura gúnyos szövegű emléktáblát helyeztetett. A latin nyelvű szöveg ma már alig olvasható. Magyar megfelelője a következő:

Ez üregbe volt letéve Sámuel Aba, Magyarország 3-dik királya vagy inkább pusztítója. Egy, a bálványozás és kegyetlenség által beszennyezett király. Aki a maga népeitől a Tiszánál megöletett. Bámuljátok a dolgoknak éktelen változását. A királyi síralkotmány hogy lett pincévé. Ahol a halálnak véres martaléka feküdt, ott vidító hordók duzzadnak. Attól piroslik Bachus, attól pirosabb a sári bor a falernuminál. Igyál te is, hogy kipirulj!

Abasár közismert mecénása, a helybeli Szabó Miklós néhány évvel ezelőtt a templom melletti téren szobrot emelt a király tiszteletére. A bronzszobor, Till Aran művész alkotása a Mátra-vidék legszebb és legnagyobb jelen korunkban készített bronz királysobra.

Dr. Misóczki Lajos

A hetvenöt esztendő Timaffy László köszöntése



Kedves Lacikám!

Engedd meg, hogy a Honismereti Egyesület, a munkatársak, s jó barátok nevében álljak be most én is azok sorába, akik 75. születésnapodon elhozták jókívánságaikat. Ilyen megható ünnepségen valahogyan kevésnek érzem az emberi szót annak tolmácsolására, amit a téged köszöntők most a szívükben éreznek. Am akkor, amikor e számomra igen kedves és megtisztelő köszöntéshez a szavakat, gondolatokat kerestem, egy felülről jövő hangra lettem figyelmes. Engedd meg, hogy most ezt a hangot követve öntsem ki mindazt, ami az én szívemben is összegyűlt.

Két és fél ezer évvel ezelőtt mondotta ezt az Isten Ezékiel prófétának, nehéz körülmények között, lerombolt országban, fogságra hurcolt népe szolgálatára való elhívásként: *Embernek fia, őrállónak adtalak én téged!* Téged az Isten nem csupán kiváló tanárnak, tudósnak, írónak, előadónak választott ki, hanem őrállónak adott a mi hasonló körülmények között lévő magyar népünknek, akárcsak a harmadfél ezer évvel ezelőtti Ezékielt az ő népének.

Erre a nehéz szolgálatra csodálatosan fel is készített. Nemcsak tehetséggel áldott meg, hanem úgy vezetett az ő számunkra sokszor be nem látható, meg nem érthető útján, hogy őrállói hivatásodat betölthessed. Megáldott olyan szülői hajlékkal, melyben a népet, a tudást úgy szolgálták, hogy közben a felülről jövő hangra is mindig figyelmesek voltak. Olyan iskolákat, olyan kiváló tanárokat adott tanulmányaid irányítására, akik tovább tudtak ösztönözni, felkészíteni e hármasszolgálatra. Hallgathattad Györffy István, Kodály Zoltán előadásait. Dolgozhattál Teleky Pál tanszékén, s doktorálhattál Cholnoky Jenőnél. Milyen csodálatosan is volt elrendezve felkészülésed ideje. Aztán szépen indult a pályád. Igazán küldetésednek megfelelően. Taníthattál a mosonmagyaróvári akadémián, s közben vezetheted a Széchenyi Népfőiskolát.

Mindezt akkor, amikor háborútól tönkretett országunk romjait kellett eltakarítani, s a látszólag tetszetős jelszavak mögé bújva tulajdonképpen veszedelmes, megsemmisíteni akaró aknamunka indult népünk ellen. Mert ha egy népet el tudnak szakítani a gyökereitől, kiölik fiainak szívéből az öntudatot, és egyidejűleg még a hitétől is meg akarják fosztani, akkor azzal nagyobb pusztulásba tudják sodorni, mintha tizezreit fogságba hurcolják, vagy fegyverrel irtják. Ekkor vezetni népfőiskolát, népi kultúránk értékeinek megbecsülésére tanítani, nevelni a rád bízott fiatalokat, nemcsak nagy, de felettébb kockázatos dolognak számított. Nem is túrték ezt sokáig.

A kívülállóknak állásodtól való megfosztásodban joggal láthatták szépen indult pályád derékba törését, pedig ez csak őrállói hivatásodban való megpróbáltatásodat, megerősítésedet szolgálta.

Fizikai munka, kántorság, bolti kiszolgálóként való alkalmazás mellett népeddel való együttélésed, néprajzos munkásságodra való felkészülésed jelentős időszaka volt ez, melyben még társadat is megtalálhattad őrállói hivatásodhoz. Könnyű akkor párt választani, mikor az ember körül minden szerencsésen alakul. Tekintélyes állás, jó pozíció áll mögötte. De az igazit megtalálni mégis akkor lehet, mikor mindezek kicsúsznak az ember lába alól. Talán ezért is tudtál olyan családot alapítani, mely a legnehezebb próbákat is ki tudta állni, ahol a nehézségek közben is erőforrást nyertél és családi életteddel is példát mutathattál, nevelhettél. Nem csoda, hogy három szép leányod is tovább vitte a maga életútjára a szülői hajlékot betöltő szeretetet, a kultúra igaz értékei iránti fogékonyságot, a szolgálni akarást, párosulva a felülről jövő hangra való figyellel.

Nehéz útvesszőkön azt is bizonyítottad, hogy aki a felülről jövő elhívó szóra tud figyelni, népének meg a tudományak akar szolgálni, annak munkáját lehet ugyan ideig-óráig gátolni, de eredményét nem lehet megsemmisíteni.

Nagy ajándéka életemnek, hogy őrállói munkádban évtizedeken át én is részt vehettem. Első találkozásunk, megismerkedésünk is úgy történhetett, hogy mind a ketten ugyanazért a célért indultunk útnak, s a Magyar Népi Művelődési Intézet összehozta az ország két különböző részéről induló utunkat. Még akkor nem tudtam, hogy Győrbe kerülök, s fizikailag is közel leszek munkásságod színhelyéhez, de rögtön megéreztem, hogy Benned is ugyanaz a lélek ég, mint bennem. S mikor 1947 őszén Győrbe kerültem, oly jó volt tudni, hogy nem ismeretlen helyre jövök, hanem már jó barát várja, hogy népünkért végzett munkánkban is gyakran találkozunk. Ott voltál Töltéstávan az első kisalföldi falusi hangversenyemen, hívtál népfőiskoládra zenetörténeti előadásorozatot tartani a falvakból toborzott tehetséges fiatalhoz, leányaidhoz. Népfőiskolád azzal is felejthetetlené vált számomra, hogy azon szerepelhettem először közösen menyasszonyommal, életem hű társával. Sok közös előadásunk közben gyakran jutottak eszembe Petőfi verssorai, azzal a különbséggel, hogy nem „titkon”, hanem igazán a legnagyobb nyilvánosság előtt kísérhettem „lépteid”. De úgy, ahogyan ugyancsak ő mondta: „Nem mint az árny az utazót, csak jó időben...” Mert aztán jötték ám a rossz idők. S ezekben a kegyetlen időkben neked jutott a nehezebb sors. De helytállásod erőt adott, hogy hivatásunk teljesítésében soha meg ne tántorodjunk. S milyen öröm, hogy a sötét felhők egyre távolodnak, tanítványaid viszik tovább a tőled kapott kincset, könyveidet sokan-sokan olvassák, örömmel hallgatják előadásaidat élőben, rádióban, televízióban, s ezen a szép ünnepen, köszöntésen most már az a hivatalos vezetés is itt van, amelyik hosszú éveken át olyan mereven elhatárolta magát tőled.

Szívből kívánom, hogy még sokáig világíthass népünknek, érezhessed folyton bővülő kis és nagy családod szeretetének melegét. Egyre többet kapjal a feléd irányuló tiszteletből és szeretetből olyan helyekről is, ahonnan azt hosszú éveken át nem érezhetted. Isten óvja, áldja további életedet!

Barsi Ernő

A nyolcvanéves id. Zakupszky László köszöntése

Idős Zakupszky László nyugalmazott mátraszentimrei általános iskolai igazgató a Bács megyei Mélykúton született 1911-ben. A bajai tanítóképzőben nyert tanítói oklevelet 1931-ben, s még ebben az évben szülőfaluja egyik tanyáján kezdte el a pedagógusi pályát. 1933-ban megpályázta a mátrai ötházutai (1938-tól Mátraszentimre) állami tanítói állást, amelyet el is nyert. Ettől kezdve él ezen a maga választotta örökösén. 1938-ban megbízták az iskola vezetésével, 1939-ben pedig az intézmény igazgatását bízták rá.

1947-ben falujában körzeti általános iskolát, s ezt szolgáló kollégiumot szervezett. Létrehozta a község napközijét is, amelyből később napközi otthonos óvodát alakított ki. 1950-ig körzeti iskolai felügyelői feladatokat is ellátott.

Az iskola épületében 1954-től téli, 1955-től pedig nyári üdülést szervezett. 1958-ban a Pedagógus Szakszervezet Központi Vezetőségének támogatásával az intézményhez szárny-épületet emeltetett, s a megnagyobbított épület most már tágabb keretek között szolgálhatta az üdültetési feladatokat. Az épületben a falu és az intézmény múltjának megismertetése érdekében múzeumot alakított ki. Kartársai faluhoz kötésének érdekében szolgálati lakásokat építtetett.

Iskolaszervező és -igazgatási munkájával párhuzamosan végezte faluja népművelését, elszigeteltségének felszámolását. 1947-ben művelődési otthont és mozit szervezett. A következő évben pedig kijárta, hogy községe villanyt kapjon. Az 1950-es években sikerült elérnie egy korszerű művelődési otthon megépíttetését, amelynek igazgatását is ellátta. 1970-re megoldotta a faluban a víz bevezetését.

Vérbeli népművelőként az 1933–34-es tanévtől kezdve több sikeres analfabéta-tanfolyamot indított, 1945 után pedig megszervezte a dolgozók általános iskoláját. Az ötvenes években népi együttest, gyermek- és menyecskekórust alakított. Együttesei szerepeltek a rádióban és a televízióban is. A helyi szlovák és magyar népdalkincs feltárása és megismertetése érdekében kifejtett munkájára felfigyelt az 1954-től rendszeresen Galyatetőn üdülő Kodály Zoltán is, aki az ötvenes évek végén látogatásával is megtisztelte népi együttesét. Kodályon kívül járt falujában népdalgyűjtő úton Balla Péter, Borsai Ilona és Rajeczky Benjámin. Sőt, a magyar zenetudósok hírverése révén eljöttek ide amerikai zenetudósok is.

1971-ben több mint negyvenévi szolgálat után vonult nyugalomba, ez azonban nem jelentett számára nyugalmat, ami ma is idegen természetétől. Ekkor lett társadalmi tanácselnök. Ezenkívül dolgozott a Megyei Tanács Kereskedelmi és Idegenforgalmi Állandó Bizottságának titkáráként, a Mátra-Bükki Intézöbizottság elnökségi tagjaként. Hosszú évekig tagja volt a megyei tanácsnak is.

Rendkívül sok elfoglaltsága mellett mindig szakított időt az írásra is. Állandó témái voltak: a mátrai erdők egészségügyi hasznosítása, a természet és a környezet védelme, a turisztika. 1982-ben látott napvilágot Mátraszentimre és környéke című könyve, amely értékei révén csakhamar közkedvelt kézikönyve lett az idelátogató idegeneknek. Nem véletlen, hogy jelenleg dolgozik könyvének második kiadásán.

Dédelgetett szép terve A 108-as szoba lakója című könyvének megírása, melyben Kodály Zoltán galyatetői, mátrai látogatásainak szeretne emléket állítani. Ezenkívül, ha a sors kegyes lesz hozzá, életének 9. évtizedébe lépve szeretné megvalósítani a helyi tájházat, amihez kívánok neki a régi barátság okán jó erőt és egészséget, még hosszú, boldog alkotóéveket.

Szecsó Károly



In memoriam Orbán Balázs

Vándorkiállítás erdélyi festményekből

Az Erdély Művészetéért Alapítvány még 1990 nyarán pályázatot hirdetett, Szülőföldem, Erdély címmel, Erdélyben élő magyar képzőművészek számára. Pályázní különböző technikával készült grafikai alkotásokkal és akvarell, tempera képekkel lehetett.

Az alapítvány olyan alkotásokat várt, amelyek művészi eszközökkel mutatják be Erdély természeti szépségeit, hagyománykincsét, az ott élő emberek mindennapi életét és a magyar kultúra évezredes értékeit. Kíváncsálom volt, hogy a művek az Erdélyben élő népek barátságát és őszinte megértését segítik elő. A meghirdetett pályázatra 50 művész küldte el munkáját. Az ünnepélyes eredményhirdetésre 1990. december 28-án került sor a Pesti Vigadó kamaratermében. A galaesten Hajdú Demeter Dénes, a kuratórium elnöke mondott bevezető beszédet. Faragó Laura énekművész székely és csángó magyar népköltészeti műsorát mutatta be, Sella Zoltán pedig Dsida Jenő Psalmus Hungaricusát szavalta el. Az erdélyi fejedelmi udvarok zenéjét Dobozy Borbála csemlóművész idézte fel.

Az est második felében történt a díjkiosztás. Márton Árpád festőművész (Csíkszereda) I. díjat, Kosztándi B. Katalin festőművész (Kézdivásárhely) II. díjat, Portik Sándor grafikus (Gyergyó-

szentmiklós) III. díjat kapott. Torró Vilmos (Kovácszna) ex libris munkáiért kisgrafikai különdíjban részesült. A díjakat Csúrka István író, a kuratórium tagja nyújtotta át a nyerteseknek. A pályázatra beküldött művekből – melyek honismeretről, szülőföldszeretetről vallanak – az alapítvány kiállítást rendezett 1991. január 25-e és március 8-a között a Budavári Palotában. A megnyitót Tökés László nagyváradi református püspök tartotta, mintegy ezer fő jelenlétében.

Ezt követően a tárlatot vándorútra bocsátotta az alapítvány, első állomása Jászberény városa volt. Itt május 31-én mutatták be a képeket a Munkás és Ifjúsági Házban. Megnyitó beszédében Hajdú Demeter Dénes, a kuratórium elnöke arra emlékeztette az egybegyűlteket, hogy a politikai határok módosításai – így a trianoni diktátum következménye is – csak állampolgárságot változtathat meg, de az etnikai homotartozást nem, az új államhatalmak a lelkeket sem idomíthatják mássá. Az anyanyelv és az elsődlegesen anyanyelvből táplálkozó szellem, az egyén önkifejezése állandóbb, mint az országhatár. Felhívta a figyelmet Kós Károly 1921-ben megjelentetett *Kiáltó Szó* című röpiratára, annak időszerűségére. Az erdélyi magyarság nemzeti-kulturális autonómiája napjainkban is megvalósításra vár. A megnyitón a hazánkban is népszerű Illyés Kinga színművésznő, a marosvásárhelyi Színiakadémia tanára működött közre.

A kiállítás a nyár folyamán – a pápa látogatása idején – Hajdúdorogra, majd ezt követően Lengyelországba is eljutott. Az alapítvány kuratóriuma szívesen tesz eleget más hazai városok meghívásának is. Cím: Erdély Művészetéért Alapítvány, 1675 Budapest Pf. 133. D. E.



A szent öreg (Jorga Ferenc grafikai, Szászrégen)